

PĘDZIĆ (175) *vb impf*

W *inf* pędzić; w *imp* pędź(-); w pozostałych formach pędz- (162), pędz- (2); pędz- *LibMal*; pędz- : pędz- *RejKup* (1:1).

inf pędzić (10). ◇ *praes* 1 sg pędzę (7). ◇ 2 sg pędzisz, pędzisz (3). ◇ 3 sg pędzi (93). ◇ 2 pl pędzicie (1). ◇ 3 pl pędzą (24). ◇ *praet* 3 sg m pędził (11), jest pędził (1) *LibMal*. f pędziła (5). ◇ 3 pl m pers pędzili (3). ◇ *imp* 2 sg pędź (1). ◇ 3 sg niech pędzi (2). ◇ [2 pl pędźcie.] ◇ *con* 2 sg m byś pędził (1). ◇ 3 sg n by pędziło (1). ◇ 3 pl m pers by pędzili (4). *subst* by pędziły (1). ◇ *impers praet* pędzono (1). ◇ *part praes act* pędząc (6).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVIII w.*

1. Zmuszać do ruchu w jakimś kierunku (zwykle przed sobą); gnać, poganiać, popędzać, zaganiać; *pellere Miech*, *JanStat*, *Cn*; *minare Vulg*, *Calep*, *Cn*; *agere Mącz*, *Cn*; *propellere HistAl*; *agitare*, *prominare Cn* [w tym: kogo (26), co (żywotne) (27), co (31)] (94) : A niektorzy z ludu przywiedli Alexándrá/ ktorego pędzili Zydowie *BibRadz Act* 19/33; *Retroago* [...] *capillos a fronte contra naturam retroagere* – wżądpedze. *Calep* 920b, 663b, 842a.

pędzić do kogo (2): krol rofkazał [...] / tám do śwych hetmánow / Idź / co łą ná powietrzu / y do rádnych pánow / Aby iuz duřz do niego więcey nie pędzili *RejWiz* 160, 167v.

pędzić dokąd (3): Alić go [Jezusa] wnetże potym duch na puřzczą pędzi i był tam na puřczyi przes czterdzieści dni *MurzNT Mar* 1/13. *Cf pędzić dokąd którędy*; »gwałtem pędzić«.

pędzić dokąd którędy (1): Ziemiącńuká [!] gdzieś s kárczmy chłopi przepłofzyli / Ták áże go do lálá przez pole pędzili. *RejFig* Bb5.

W *porównaniach* (3): Iáko gwałtowny wicher niezgoniony Proch po powietrzu niešie: ták y ony [prześladowców] Anyoł niech pędzi. *KochPs* 48. *Cf* »pędzić jako bydło, bydłem«.

Zwroty: »pędzić jako bydło, bydłem [= jak bydło]« [szyk zmienny] (1:1): Co z oney kázdey ftrony / od hetmánow iego [Lucyfera] / Ták práwie iáko bydło / pędzą ie [dusze potępione] do niego. *RejWiz* 167v; *RejZwierz* 33v.

»gwałtem pędzić [dokąd]« (1): DZiewitza Mariá [...] vřzřáwłfy śwęgo milęgo łyna / a onij go gwałtem pędzą na łylá gorę / pytała Iána *OpecŻyw* 136v.

»pędzić do sieci« [szyk zmienny] (2): *RejWiz* 130; alić go [wilka] do łieci pędzą / alić go pši drapią *RejZwierc* 115.

»pędzić przed sobą« = *ante se pellere Miech*, *Cn* [szyk zmienny] (3): *MiechGlab* 55; *RejRozpr* H2; Ale owy [wiatry] łzkodliwe co łzkody dzyáláią / Ci od duchow powietrznych / wierz mi tę moc máią / Kiedy z gniewu Páńłkiego pędzą ie przed łobą / Z wielkim ftráchem na ludzi / y z niemáłá łzkodá. *RejWiz* 149v.

Szereg: »wieść i pędzić« (1): [Dziewica Maryja] pytała Iána iestliby to iéy łyn był / ktoręgo tako okrutnie wiedziono ij pędzono. *OpecŻyw* 136v.

Przen (12) :

pędzić na co (1): Gniéw nieufkrómny / [...] Miece po morzách po wodách łzalony / Wiátrem niepewnym / pędząc myśli twoie / Ná niepokoie. *GosłCast* 22.

pędzić za czym (1): przeto przy łálce ich [wielkich ludzi]/ łlawá miłóśnikom roście/ zá którą/ iákmiarz záwdy człówiek/ zdánie/ á rozłádek łwoy pędzi. *GórnDworz* D4v.

Zwroty: »jak do matnie pędzić« (1): ábychmy Pánu Bogu pośłuzni byli/ á wołá iego pełnili/ nie na łámeý gołey wierze przestawáiąc/ do ktoreý wy iák do mátnie wśzyłtko pędzićie y gromádźicie. *WujJud* 233.

»w sidło pędzić« (1): [księża] Miałto rośgrzenia [!] wfiłdło. *Pedzą* wiec nieboraki *RejKup* n2.

a) *Sprawiać, że ktoś lub coś musi poruszać się, kierować się dokądś* (6) : będą się bać imienia Pańłkiego/ [...] gdy przyidzie iáko rzeká gwałtowna którą duch Páńłki pędzi. *BibRadz Is* 59/19; *KlonFlis* F4.

pędzić ku czemu (1): *GórnRozm* M2v *cf W porównaniu*.

pędzić w co (1): Abo kiedy [Achilles] trupámi rzekę záłtánowił/ Co w nię łtrách ludzie pędził *GórnTroas* 17.

pędzić dokąd (2): Y íci [Polacy] co ich tám pod źiemie złóty głóđ Pod głuchą pędzi/ záżywą nędznych god *KlonFlis* C2v; *SzarzRyt* C3v.

W porównaniu (1): Sądy Boże pędzą was/ iáko wiátry ná morżu okręt/ á co wiedzić iellli ku portowi/ czy ku zginieniu. *GórnRozm* M2v.

b) *Sprawiać, że kogoś coś musi spotkać* (2) :

pędzić do czego (1): *RejZwierc* 188v *cf W porównaniu*.

W porównaniu (1): ále kto dziś dośłátecznie weyrzy w łpráwy náłze/ obaczyć może łnádnie/ iż dobrowolnie á práwie/ iáko pod łieć kuropátwy/ pędzą nas do łtrácenia onego złóthego klenotu wolności náłzey łámifz brácia náłzy *RejZwierc* 188v.

Zwrot: »k upásci pędzić« (1): [zła przygoda] práwie áż k vpásci łnadź go [starca] iuz pędziła. *HistLan* D4.

a. *O stadach zwierząt domowych* (33) : Więc gdy páłterz owce pędził/ Dáleko go lew prowadził *BierEz* Q3v; [Aleksander] przykazał Macedonom áby s łobą pędzili wieprze/ sktoremiby łzli nawáłnie przeciw łloniom *HistAl* 12; *Leop* 1.Reg 30/20; *SienLek* 176; Dáruy pierweý Piłárká kiedy pędziłz Woły *BielRozm* 11; A co łie tycze wołów y innégo bydłá/ iż ten żywy towar ná łkłádźiech nie móglby byđz zátrzyman bez wielkich łzkóđ tych/ ktrórzyby ie pędzili *SarnStat* 1231, 983, 1235.

pędzić na co [= w jakim celu] (1): Iellli kto wieprze ná zyr chciałby pędzić. *SarnStat* 670.

pędzić dokąd (10): Agdi wyeczor záłchedł theda thu do połnanya one [woły] yełth pędzill. *LibMal* 1557/163; IEden páłł dziełięć Koni/ y wfiáđł ná iednego/ Gdy ie pędził do domu/ zápomniáł onego. Náliczył iedno dziewięć. *RejFig* Cc3, Dd5; *SarnStat* 292, 666. *Cf pędzić skąd*.

pędzić skąd [w tym: skąd dokąd] (5) (7): Konie ktore z Węgier y zkąd inąd ná iármárki pędzą *UstPraw* K2v; *RejZwierc* 172v; A potym woły/ ktróre pędzą z Mázóvíz y źiemii Polłkich Mázóvízu grániczných/ przez Wártę y Kozminek máią byđz pędzone *SarnStat* 982, 291, 292, 1227, 1228.

W charakterystycznych połączeniach: *pędzić konie* (3), *owce* (2), *stada koni (klacz)* (2), *wieprze* (2), *woły* (3); *pędzić do domu* (3), *do lasa* (2), *do wsi*; *pędzić na jarmarki* (3), *na zyr*.

Zwroty: »byđło, stada byđła pędzić« = *pecus agere Mącz* [szyk zmienny] (2:1): *Mącz* 5d; potkáli páłtuchę á on byđło pędzi *RejZwierc* 175v, 172v.

»[za kim] pędzić stady [= stadami]« (1): za woyłkiem pędzą [pasterze] łtady dobytká na kuchnię Celárlką. *BielSpr* 54.

α. *Uprowadzać, unosić ze sobą łup złodziejski lub zdobycz wojenną* (7) : [poddani sultana Sulejmana] zniektorimy pomocnyky swimy panstwv yego [króla polskiego] łzkodi wyełkie czynią bidło pędzą Livdzy wniewolia zabyerayá *LibLeg* 11/19v; *BielSpr* 42; [złodziej] we dnie łpi/ á nocą Pędzi/ áz łię od biegu podiezdtkowie pocą. A gdy zápędzi łtádo zá cudze gránice: Iuż bešpiečen/ mniema by wolen łzubienice. *KlonWor* 21.

pędzić dokąd (3): ayłz ym rołzkazuye włłziłtkym zebi [...] kv barv y na yne myełcza Koroni polłzkyey korziłcz kazdam pedzyly. *LibLeg* 11/134v; *BielKron* 416v. *Cf Zwrot*.

pędzić którędy (1): Wiem dobrze iż [złodziej] dopiero tędy korzyść pędził *KlonWor* 22.

Zwrot: »pędzić przed sobą [dokąd]« (1): Bo w łotrze [...] Zdrádá táká: Iż nigdy bydlá kradźionego W prołt nie pędził przed łobą/ do lochu onego. *KlonWor* 22.

β. *Brac pod zastaw z tytułu zaciągniętych długów* (2) : [konie tego, kto mienie ma w zastawie] tak wywodzą, że o nie barzo trudno, a nie tylko konie, ale też i kłacze, stada i źrzebce pędzą. *Diar* 73.

pędzić dokąd (1): ále nápotym tákowé łtádá álbo bydlá ten/ który łzkody včíerpi/ do łwégo domu włáfnégo áby nie śmiał pędzić. *SarnStat* 674.

b. *O ludziach uprowadzanych do niewoli* (3) :

W porównaniu (1): Iak źwierzętá po lešie: Pędzi wolne domy Do iármá/ do Káydanow/ do wieczney niewoley *KlonWor* 29.

Zwrot: »w niewolą, do niewolej pędzić« [szyk zmienny] (2:1): A potym inni bráčia vderzyli ná miáłto y wybráli wizytko/ żony y dzieci wniewolą pędząc/ y bydló y rzeczy włzytki ich poimáiąc *SkarŻyw* 348; *StryjKron* 300; *KlonWor* 29.

c. *O ruchu spowodowanym siłami przyrody i natury* (16) : Kiedy moc łwá [planety] do zyemie twárdey przyćilkáią. Tedy pędzą powietrze po łzyrokiey zyemi *RejWiz* 149; iákie więc zamieci W piałczyłtych polách [wiatr z południa] pędzi/ gdy pirzchliwy leci. *KochPs* 116; *KochPam* 85; A oto/ okręty/ ták wielkie będąc/ y gdy ie łrogie wiátry pędzą: iednák obracáne bywáią od máłutkiego łzteru *WujNT Iac* 3/4; Gdy gorá gorę [tj. fala falę] pędzi/ á o brzegi Lamiá łwe biegi. *KlonFlis* B3v.

pędzić dokąd (5): [zorza] ony łzpetne chmury/ Pędziłá ćichym wiátre m zá dáłekie gory. *RejWiz* 108, 177; iáko też kiedy [wiatr] pędzi nagle/ Na łzerokie morze rołpułzczóne żagle. *WisznTr* 35; *KochSob* 69. *Cf pędzić skąd*.

pędzić skąd [w tym: skąd dokąd (1)] (2): *StryjKron* 26; Bodáy nas powietrze porwáło Námi miotáło. By nas pędziło z letniego zachodu/ Do miłey Polłki *KlonFlis* H4.

Zwrot: »wstecz pędzić« (1): Wilkołci włłhecz pędzi. [Cf Sok tego ziela [...] wyłufza fiłtuły [...]/ I theż Hemoroidi wnątrzne s ktorych wychodzi krew zinłzemi wilkołciami. I 150b.] *FalZioł* [*5]b.

Szereg: »pędzić i miotać« (1): bo rozłádzáiący podobny (iełt) wáłu morłkiemu/ ktory wiátr pędzi y miece [(marg) qui a vento movetur, et circumfertur (-)]. *BudNT Iac* 1/6.

α. *Przemieszczać, przenosić na inne miejsce* (1) : [táki wiele Pan Bóg włádział łkárbov w źiemię dla ćiebie/ rzék táki wiele wylał/ które piałek złoty pędzą *SenekaGórn* 174.]

pędzić skąd (1): Które [złoto] pełnym strumieniem pędzi zdalnego Kráiu Luzytánkiégo Tágus nieprzebrniony *KochPropKKoch* 3.

β. *Połączenie typu „rzeka pędzi wodę” = rzeka płynie* (2) :

pędzić z czego (1): Wodę z lkály zdróy pędzi *KochFrag* 52.

pędzić dokąd (1): Symois w morze pędzi fwoy nawał pieniſty. *GosłCast* 9.

d. *Popychać w jakimś kierunku; przén* (13) :

a) *Sprawiać, że ktoś postępuje w określony sposób* (10) :

pędzić do kogo, do czego (5): [zelżywość] zówzdy do tego vprzeymye pędziłá/ Iz s płáčzem z wyelką żałócyą vżywałem tego A dręczylém cyéſłkim póstem we mnye duchá mego *LubPs* P6v; Zwłáfczčá że cie do tego [do wiary w jedność Trójcy Św.] pędzi wſzytko pímo ſwięte *SarnUzn* E5v; y pijańſtwo go [złoczyńcę] do wſzyłtkiego złego pędzi *GórnRozm* C; *LatHar* 219; gdyż łam człówiek [...] potrzeb fwoich bez pomocy innych ludzi odpráwić nie może. Y dla tego dał mu P. Bog náture towárzyſką/ ktora go do kupy pędzi. *SkarKaz* 633a; [*Respons* G4v].

pędzić k(u) czemu (4): *HistRzym* 24v; *HistLan* E4; wſzelákie vrzędow dopieránie/ [...] iáko fropi tyran trapi tego/ w kim moc wzięło: iáko go pędzi ku czynieniu y podeymowániu wiela rzeczy níckzemnych *ModrzBaz* 74v; *GórnRozm* A3.

pędzić dokąd (1): Zá czym [św. Chryzostom] muſiał żywot on odmienić/ á wroćić fię do Anthyochey/ tám gdzie go Duch Boży pędził *SkarŻyw* 86.

Zwrot: »gwałtem pędzić« [szyk zmienny] (2): *GórnRozm* A3; *LatHar* 219; [Nie pądzćie nikogo gwałtem do iedności z łobą *Respons* G4v].

b) *Gromadzić majątek lub pomnażać go komuś* (3) :

pędzić do czego (1): Wſzytko gdzye może pędzi do cechu fwoiego *RejWiz* 174.

Zwrot: »pędzić na skrzydło« = *dbać o własny interes* (1): Nieplecz oto myle bydło Bo wſytko pędzyż na ſkrzydło. *RejKup* k6.

Szereg: »pędzić, naganiać« (1): ábowiem ludzie w dobrym bycie/ kiedy im łzczęćcie ze wſząd pędzi/ ze wſząd náganía/ póſpolicie fię odmieniáią *GórnDworz* Hh3.

2. *Szybko poruszać się, posuwać się naprzód bieć, lecieć, jechać, płynąć (o istotach żywych i zjawiskach fizycznych); currere, ferri* Cn (9) : Mąż ná koniu zbroyny ſiedzi/ Máiąc tarczą mocno pędzi. *GliczKsiąż* Av; Pieniſte wody pędzą *StryjKron* 255; *RybGęſli* C.

W porównaniu (1): *GliczKsiąż* E4v cf *Zwrot*.

Zwrot: »biegiem swym pędzić« (1): [rozpieszczone dziecko] yáko koń byegyem ſwym pędzi/ y według popędliwoſci ſwey á rozbyeżenya y w ogyeń fna nye boi fię włkoczyć. *GliczKsiąż* E4v.

Przen (2) : [Życie nasze jest jak morze] ktore wſzytko záleie/ y pózrze/ áni wolno do brzegu náząd fię wroćić/ ále muſi człówiek wciąż pędzić/ á náłkakawfzy fię po okrutnych wełnach/ [...] nákoniec vthonąć *GórnDworz* H6v; *SzarzRyt* A.

a. *Bieć za kimś; gonić, ścigać kogoś; prosequi* Mącz (3) :

pędzić kogo (2): *Mącz* 386a; [*Priamus*] to vkázował Dziecku/ iáko fię iego oyćiec popifował: Gdy ábo Gréki pędził/ ábo zégł okręty *GórnTroas* 69.

pędzić za kim (1): á w ten czas trzeći [chłopiec] nábrawłły ich [jabłek] w czapkę zgolemo od wozá vmyka/ Rurał zas obaczywłły że ich wiele nábrał/ zá nim práwye z biczem pędził *GliczKsiąż* Iv.

3. Zmuszać do opuszczenia jakiegoś miejsca; odganiać, wyganiać, wypędzać, wypychać [kogo, co] (9) : (nagł) Sumniēnie [imię żonv Kupca] gromy kupcza. (-) Iełczes mie y teras pądzys Włtać niemozes a wzdys rzadzys. *RejKup* g4.

pędzić skąd (2): iáko ceklarzá z domu go pędziłá. *RejFig* Aa5. *Cf Zwrot*.

Zwrot: »[skąd] precz pędzić« (1): á ná then czas thez Pan łwoię rzecz łpráwuie/ iż go z támtąd [z Seir] precz pędzi *BibRadz* I 21 b *margin*.

Przen (6) : Zá czym/ promień łłoneczny/ gdy pędzi śwítanie/ Włtawał kłopot z fráłunkiem *GrabowSet* K3v.

pędzić od kogo (1): *RejWiz* 102 *cf W porównaniu*.

pędzić w co (1): Powłtańże przecz długo łpířz o moy miły Pánie/ Ocuć łie á nye pądz [ne repellas *Vulg Ps* 4/23] nas w wyeczne zányedbánye *LubPs* M2.

W porównaniu (1): Ktory [świat] k łobyie włzytko złe by kurczątká gárnie/ A cnotę iáko Kániá pędzi od nich márnie. *RejWiz* 102.

Zwroty: »precz pędzić« [w tym: czym skąd (1)] (2): Poćciwy żywot/ Precz pędzi kłopot. *RejZwierc* 238v; Gdy [wiosna] przykré śniegi/ wonnémi kwiatkám/ Precz z łiemie pędzi *GosłCast* 69.

»pędzić na stronę« (1): [zima] Słóńce pędzi ná łtronę/ w ł[e]dźie włzyłtká łtoij *RybGęśli* B4.

4. Powodować wydzielanie się; usuwać, wydalac z organizmu [w tym: co (59)] (60) :

pędzić z kogo, z czego (8): iż [chmiel] żółtá kolerę pędzi z źil j ze włzitkiego ciála. *FalZioł* I 153d, I 121c, 122a, 139d, V 84, 84v [2 r.]; *Oczko* 15.

pędzić komu (6): [Ozanka] Tez vplawy białym głowa^m pędzy *FalZioł* I 37b, I 36d, 107b, 139a, d, II 13c.

pędzić w co (1): [wódka trawowa] plugáłtwa pędzi w przechody Łędzwiane y miechierzowe *FalZioł* II 12c.

pędzić którędy (3): ktorego [męskiego nasienia] zbytniego zbyteczney wilkołci: przyrodzenie zadzierzeń niemogąc/ pędzi łe męzkim członkiem *FalZioł* V 11v, I 62c, 70d.

W charakterystycznych połączeniach: *pędzić* (żółtá) kolerę (2), *melankolijá*, *piasek*, *plugastwa* (2), *przyrodzoná chorobę* (rzecz) (2), *upławy* (2), *wilkołci* (2), *wodę*, *zbytnią krew*.

Zwroty: »pędzić na doł« (1): abowiem [ziółko michonki] zlekkólcziá pędzy vrine nadoł *FalZioł* I 6c.

»pędzić precz« (4): [Trłycz] melaⁿkoliá j kolerę pędzi precz *FalZioł* I 30d, I 60a, II 9c, V 84v.

»urynę, mocz pędzić« [szyk zmienny] (42:2): Tho ziele w wodzie vwarzone á potym miode^m ołłodzone a ciepłó pite/ pędzi vrinę kto łey niemože pułzczać *FalZioł* I 36a; [Sporysz] mocz pędzi *FalZioł* I 79b; korzenie Piotrułczżane człęłto łedzione w potrawach/ pędzi vrinę z człowieka mocznie. *FalZioł* V 84v, ++3c, I 6c, 22d, 29a, 32b (44).

»pędzić ku wyszciu« (3): zagrzawłły go [prosa] na panwi y nałypac w worek/ á on worek ciepłó przykładać na żywot/ thedy załtanawia biegunkę/ á vrinę pędzi ku wylzciu. *FalZioł* III 18c, II 6b [2 r].

5. Destylowac [co] (1) : ale iá [wódkę] małz pędzić przez Alembik, až gdy łie w łklancze na dne zgełłtnie iáko oley *FalZioł* V 70.

*** *Bez wystarczającego kontekstu (2)* : Pello, Pędzę/ Biyę. Mącz 286d; Bo Greckie łowo Ago [...] częściciey známionuie/ żądam ciągnę/ żonę albo pedzę/ wiodę *BudNT* Kk3.

Synonimy: **1.** gnać, gonić, wieść; **2.** bieżać, gnać, gonić; **a.** ścigać; **3.** gnać, gonić, odganiać, odpierać, pchać; **5.** destylować.

Formacje współrdzenne: pędzić się, dopędzić, napędzić, odpędzić, popędzić, popędzić się, przepędzić, przypędzić, rozpędzić, rozpędzić się, spędzić, wpędzić, wypędzić, wypędzić się, zapędzić, zapędzić się; pędzać, odpędzać, popędzać, popędzać się, porozpędzać, pospędzać, przypędzać, rozpędzać, spędzać, upędzać, wpędzać, wypędzać, zapędzać.

Cf **PĘDZĄCY**, **PĘDZENIE**, **[PĘDZIKROWKA]**, **PĘDZISKOT**, **PĘDZIWIATR**, **PĘDZIWOŁ**, **PĘDZONY**

KWysz